

บทที่ 14

อเล็กซานเดอร์ที่ 11 "The Blessed" (ค.ศ. 1801 – 1825)

Significant Dates

Rule of Alexander I..... 1801-1825

Battle of Austerlitz 1805

Napoleon,s Invasion of Russia 1812

Congress of Vienna 1815

ประเทศรัสเซียนั้นมีสภาพไม่ต่างจากประเทศอื่น ๆ ในยุโรป กล่าวคือ ช่วงศตวรรษที่ 19 นั้น ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของปฏิวัติฝรั่งเศสและความทะเยอทะยานของนโปเลียน รัสเซียกลายเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ที่สุดจนถึงสมัยเถลิงอำนาจของเยอรมนีในตอนปลายแห่งศตวรรษนั้น¹

1. สมัยกึ่งเสรีนิยม (Quasi-liberalism: 1801-1812)

พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์นั้นทรงเป็น "the enlightened despots" องค์สุดท้ายยิ่งถ้าจะถือว่าเป็น "กษัตริย์ประเทืองปัญญา" เพราะการศึกษาแล้วพระองค์ก็เป็นผู้มีการศึกษาดีเยี่ยม พระอาจารย์ผู้สอนจนทรงพระชนม์ได้ 18 พระราก็คือ เฟรเดอริก ลา ฮาร์ป (Frederick La Harpe) เป็นรีพับลิกันสวิสที่ซาบซึ้งในสปิริตของการประเทืองปัญญา ฝรั่งเศส เขาได้สอนงานของเดสการ์ต (Descartes) เพลโต (Plato) ล็อก (Locks) และรูสโซ (Rousseau) ถวายแก่ลูกศิษย์ของเขา จนเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อทรงพระชนม์ 23 พระราชก็ทรงเป็นยุวกษัตริย์ที่แตกฉานในการเรียน และพร้อมที่จะปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ

¹D.M Sturley, A Short History of Russia, p. 140

ในสมัยเมื่อยังทรงพระเยาว์นั้นทรงถูกพรากจากพระบิดา มารดาไปอยู่กับสมเด็จพระอัยกีที่ 2 พระนางทรงพยายามปลูกฝังแบบอย่างของพระองค์ไว้อย่างเต็มที่ ทรงฝึกให้ "ยอมรับกฎของเหตุผลและหลักการแห่งความจริง" โดยเลือกผู้สอนคือ ลา ฮาร์ป ดังกล่าวแล้ว คำสอนที่ยังฝังพระทัยอเล็กซานเดอร์ก็คือ ถ้ายอมรับอุดมการณ์เสรีนิยมตามแบบของลา ฮาร์ป ก็ต้องปลดปล่อยเซอร์ฟและสร้างสรรกรการปกครองระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม บราททูลว่าอเล็กซานเดอร์ก็ทรงเป็นตัวของตัวเอง กล่าวคือ ทรงนิยมแบบเสรีนิยม (ตามหลักเหตุผล) แต่ก็ต้องการรักษาอำนาจเอกราช (ตามหลักแห่งความจริง) เนื่องจากทรงพยายามที่จะยึดถือหลักการทั้งแบบของพระนางแคเทอรีนและแบบของพระบิดา ทำให้ทรงเป็น "นักเสแสร้งชั้นยอด" กลายเป็นนักแสดงที่สามารถซ่อนความรู้สึกแท้จริงไว้ในพระทัยจนไม่มีใครเข้าใจพระองค์อย่างแท้จริง พระเจ้านโปเลียนทรงขนพระนามของเจ้าชายอเล็กซานเดอร์ว่าทรงเป็น "Talma of the North" พุชกิน (Pushkin) เปรียบเทียบพระองค์เป็นสฟิงค์² แต่เมตเทอริค (Metternich) กล่าวว่าอเล็กซานเดอร์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ไม่มีพระบรมราโชบายแน่นอน ต้องทรงประสพความยุ่งยากอยู่บ้างในฐานะที่ต้องทรงรับผิดชอบในการสิ้นพระชนม์ของพระราชบิดา และท้ายที่สุดทรงมีพระลักษณะโดยสรุปคือเป็น wharf a citizen of Switzerland and half a prussian corporal"

การผ่อนคลายความตึงเครียด ถึงแม้ว่าจะเสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยผลของ "palace revolution" มากกว่าที่จะได้มีเพราะความนิยมของประชาชน แต่ก็ทรงได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีในภายหลัง ความเคร่งครัดและวินัยอันเฉียบขาดในสมัยพระเจ้าซาร์ปอล เริ่มลบเลือนไป การแต่งกายของทหารปรัสเซียก็ลดหย่อนความเคร่งครัดกล่าวโดยสรุปว่าเมื่อพระเจ้าซาร์ปอลสิ้นพระชนม์นั้นความตึงเครียดก็พลอยลดลงด้วย

เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นทรงประกาศที่จะปกครองตามแบบพระนางแคเทอรีนกลับเป็นมิตรกับอังกฤษ คินสิทิวางประการให้ขุนนาง ยกเลิกกฎหมายที่ห้ามนักศึกษาไปศึกษาและอ่านหนังสือต่างประเทศ ยกเลิกกฎหมายการพิมพ์เอกชน และทรงปลดปล่อยผู้ที่พระเจ้าซาร์ปอลทรงขังไว้ถึง 12,000 คน และความสงบก็กลับมาสู่แผ่นดินรัสเซียอีกครั้งหนึ่งจนถึงปี ค.ศ. 1805

² เป็น "weak and sly man"

เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วได้ทรงยกย่องพระสหายเก่าของพระองค์ 4 คน เข้ามาเป็นที่ปรึกษาคือ Count Paul Stroganov ซึ่งมีฐานะเป็นบรรณารักษ์ของ Jacobin Club ในปารีส Nicholas Novosiltsev ญาติของสโตรกานอฟ Prince Adam Czartoryski นักเสรีนิยมกษัตริย์ชาวโปแลนด์ และ Count Victor Kochubei ชาวรัสเซียที่ได้เข้าไปศึกษาอยู่ในอังกฤษเป็นเวลานาน พระสหายทั้งสี่คนนี้ได้ทำหน้าที่อยู่ใน Committee of Friends อย่างไม่เป็นทางการ มีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอปีละครั้ง บางครั้งพระจักรพรรดิก็จะทรงเข้าร่วมประชุมด้วย หัวข้อประชุมส่วนใหญ่ก็คือการศึกษาปัญหาสังคมและการเมืองพื้นฐานของรัสเซีย

สำหรับสายตาของข้าราชสำนักหัวไยนั้น มองเห็นว่า Committee of Friends คือพวกจาโคเบง (พวกหัวรุนแรงฝ่ายซ้ายในสมัยปฏิวัติฝรั่งเศส) ที่พร้อมจะล้มระบบเก่าทั้งที่โดยแท้จริงแล้ว พวกนี้จะเป็นเพียงกลุ่มเสรีนิยมที่ต้องการศึกษาปัญหาใหม่ ๆ สองปัญหาคือการปกครองโดยรัฐธรรมนูญและการกำจัดความชั่วร้ายของระบบเซอर्फ สำหรับการแก้ปัญหาประการแรกก็คือเพื่อลดอำนาจเอกราชิตย์ของกษัตริย์ แต่ในปัญหาประการที่สองนั้นเป็นเรื่องแก้ไขได้ยากเพราะได้ส่งผลกระทบต่อกระเทือนถึงผลประโยชน์ของขุนนาง การแก้ปัญหาจึงดำเนินไปโดยที่ต่างก็มุ่งจุดประสงค์อันเดียวกัน (ends) แต่ไม่ใช่ด้วยวิธีเดียวกัน (means) ในที่สุดการศึกษาสองปัญหาดังกล่าวจึงต้องยุติลง ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าอันที่จริงแล้วปัญหาในสังคมรัสเซียนั้นก็เป็นที่รู้อยู่ ความพยายามที่จะแก้ไขก็เคยมี แต่ขาดความกระตือรือร้นและการตัดสินใจที่จะแก้ไขโดยเฉียบขาด เข้าลักษณะที่ว่า การเปลี่ยนแปลงจะมีขึ้นได้ก็เฉพาะการถูกผลักดันให้กระทำและนี่เองเป็นเหตุให้เกิดโศกนาฏกรรมอันน่าเศร้าอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์รัสเซียในศตวรรษที่ 19

การเปลี่ยนแปลงด้านบริหาร

ผลกระทบต่อกระเทือนสำคัญจากการตั้งกลุ่ม Committee of Friends ก็คือผลทางด้านการบริหารในรัชสมัยปีเตอร์มหาราชนั้นได้มีการจัดตั้ง "Collegiate system" ขึ้นมาช่วยการปกครองส่วนกลางแต่ก็มีได้บริหารเต็มทีจนถึงปี ค.ศ. 1801 จึงเหลือแต่ชื่อ การบริหารกลับสับสน ในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ไม่มีข้อกำหนดแนวนโยบายที่แน่นอนมีเพียง 3 หน่วยงานที่

ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในขณะนั้นคือ กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงทหารบก และกระทรวงทหารเรือ ด้วยเหตุนี้เจ้าชายซาโตริสกี (Czartoryski) จึงเสนอให้มีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีแบบยุโรป มีการกำหนดหน้าที่โดยชัดเจน รวมทั้งมีการกระจายอำนาจการปกครองออกไปด้วย ตามแผนการที่กำหนดนั้นคืออำนาจนิติบัญญัติขึ้นอยู่กับพระจักรพรรดิโดยที่ก่อนจะใช้อำนาจนี้จะต้องได้รับการปรึกษาจากคณะรัฐมนตรี³ ผู้ที่แต่งตั้งรัฐมนตรีก็คือซาร์ คณะรัฐมนตรีเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร และสภาซีเนทจะเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ

เมื่อเดือนกันยายน 1802 พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ได้ทรงออกประกาศซึ่งมีผลในการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายข้ออาทิเช่นแผนการตั้ง "Colleges" ได้มีการตั้งกระทรวงขึ้น 8 กระทรวงคือ กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงสงคราม ทหารเรือ มหาตไทย ศึกษาธิการ ยุติธรรม และกระทรวงพาณิชย์ และต่อมาในปี ค.ศ. 1811 ก็มีกระทรวงตำรวจ และอื่น ๆ มีการกำหนดหน้าที่และวงงานไว้อย่างรัดกุมทั้งหมด รัฐมนตรีมีหน้าที่ถวายรายงานโดยตรงต่อองค์พระจักรพรรดิเพื่อทรงแนะนำและพระราชทานความคิดเห็น

ต่อจากนั้นก็มีการจัดตั้ง Committee of Ministers เพื่อพิจารณาปัญหาทั่วไป แต่ไม่สามารถออกกระเบียบใด ๆ ได้โดยลำพัง พระจักรพรรดิยังคงเป็นประธานฝ่ายบริหาร ประธานฝ่ายนิติบัญญัติ ที่จะดำเนินการใด ๆ ได้โดยไม่ต้องจะปรึกษาผู้อื่น อาทิเช่นบางครั้งอาจจะทรงส่งเสริมให้รัฐมนตรีคนหนึ่งดำเนินการตามข้อเสนอของเขาโดยที่รัฐมนตรีอื่น ๆ หันคณะไม่เห็นชอบด้วย แต่พระจักรพรรดิทรงเห็นดีด้วย อย่างไรก็ตาม การแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีนั้นถือว่าเป็นก้าวสำคัญในประวัติศาสตร์ของจักรพรรดิรัสเซียที่ทำให้รัสเซียหลุดพ้นมาจากระบบการจัดตำแหน่งแบบ "oriental satrapy" ซึ่งจักรพรรดิจะมีอำนาจบริหารเด็ดขาดเพียงพระองค์เดียว การจัดตั้งคณะรัฐมนตรีนี้ถือเป็นพัฒนาการของ "Imperial bureaucracy" ซึ่งก็มีได้จำกัดอำนาจกษัตริย์แต่ก็นับได้ที่มีการจัดกฎเกณฑ์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบงานที่มีระเบียบดีขึ้นมาก⁴

³บุคคลสำคัญในคณะรัฐมนตรีก็คือคนโปรด 2 คน ของซาร์ได้แก่ Speransky และ Arakcheyev

⁴Sydney Harcave, *Russia, A History*, p. 125

สำคัญ 2 ประการ คือ

1. คัดค้านกฎหมายที่ออกโดยพระจักรพรรดิบางฉบับที่ยังเห็นว่ามีข้อบกพร่อง หรือ มีเสียงคัดค้านจากฝ่ายอื่น ๆ ด้วย
2. ออกกฎหมายที่แม้จะได้รับการคัดค้านจากพระจักรพรรดิ

ผลที่ตามมาก็คือ ในทางปฏิบัติ พระจักรพรรดิมิได้ยินยอมที่จะให้มีการแก้ไขกฎหมายใด ๆ ที่พระองค์เห็นชอบและให้ประกาศใช้ สภาพที่แท้จริงของสภานี้จึงไม่สามารถควบคุมองค์พระจักรพรรดิ แต่ก็ได้ปฏิบัติงานอื่น ๆ บรรลุจุดหมายได้ด้วยดี

อย่างไรก็ดี "Committee of Friends" ที่ได้มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอจากตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1802 จนถึง 1803 แต่หน้าที่งานของหมู่คณะนี้สิ้นสุดลงเมื่อมีการออกประกาศเดือนกันยายน 1802 แล้ว ซึ่งแท้จริงไม่ใช่เป็นเพราะจักรพรรดิทรงหมดความในพระทัย แต่เนื่องจากรัสเซียต้องเข้าสู่ภาวะสงครามในสมัย "การรวมพันธมิตรครั้งที่ 3 (Third Coalition)" ค.ศ. 1805 ความคิดเรื่องการปฏิรูปภายในประเทศจึงหยุดชะงักลงจนถึงปี ค.ศ. 1808 เมื่อหมดสมัยสงคราม ความคิดเรื่องการปฏิรูปจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่⁵

สเปอแรนสกี (Speransky : 1772-1839)

สเปอแรนสกีเป็นบุตรชายของพระประจำหมู่บ้าน เป็นศาสตราจารย์สาขาคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ได้รับความสนพระทัยจากอเล็กซานเดอร์ และได้รับการยกย่องจากนโปเลียนว่าเป็น "คนฉลาดที่สุดในรัสเซีย" ได้รับการมอบหมายจากพระจักรพรรดิให้เป็นผู้จัดระเบียบแบบแผนการปกครองใหม่ รวมทั้งการร่างประมวลกฎหมายใหม่ด้วย

ค.ศ. 1809 เมื่อพระจักรพรรดิทรงมอบหมายให้สเปอแรนสกีดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญได้เกิดปัญหาปัจจุบันที่ค้นคว้าขึ้นมาก็คือ ควรจะให้ชาวนาชาวไร่ที่ไม่รู้หนังสือมีสิทธิมีเสียง

⁵ op.cit., p. 214

